

НАУКОВІ ЗАПИСКИ
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
«ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»

Серія «Гендерні дослідження»

Випуск 3

Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Гендерні дослідження» / укл. М. С. Петрушкевич. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2017. – Вип. 3. – 168 с.

У збірнику наукових праць представлено широке коло проблем з різних галузей науки: культурології, фольклористики, педагогіки, психології, історії, філософії, досліджень масової культури, бізнесу, всі вони об'єднані антропологічною проблематикою. Особливістю даного видання є його різноспрямованість, прагнення пояснити феномен гендеру використовуючи метод доповнення. Автори доводять, що антропологічна проблематика безпосередньо пов'язана із гендерними питаннями. Матеріали збірника можуть стати у нагоді усім, кому не байдужий розвиток української культури та суспільства.

УДК [396+572] (082)

ББК 28.7

Редакційна колегія не несе відповідальності за достовірність інформації та може не погоджуватися з ідеями авторів.

© Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2017

© Автори статей, 2017

ЗМІСТ

Людмила Аскерова ГЕРОЇЧНИЙ ОБРАЗ ЖІНКИ В РАДЯНСЬКІЙ РИТОРИЦІ НА ПРИКЛАДІ СОФІЇ СОКОЛОВСЬКОЇ	5
Ольга Бежук СОФІЯ ГАЛЕЧКО: «ОРИГІНАЛЬНИЙ ХОРУНЖИЙ» ЧИ «ШЛЯХЕТНА ЛЮДИНА»?	14
Вікторія Березіна ГЕНДЕРНО ОБУМОВЛЕНЕ НАСИЛЬСТВО В СІМ'І ТА ПРАКТИКИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ	25
Джон Джонсон, Ганна Санко АМЕРИКАНСЬКЕ, УКРАЇНСЬКЕ ТА ПОЛЬСЬКЕ ЖІНОЧЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТИМУЛІВ І БАР'ЄРІВ	36
Лиля Заболотная НОВІ ДОКУМЕНТАЛЬНІ СВЕДЕННЯ О ЗАВЕЩАННІ МАРИИ (ЛУПУ) РАДЗИВИЛЛ	44
Катерина Карпенко ЕКОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА ЯК ВИКЛИК РАЦІОНАЛІЗМУ: ГЕНДЕРНИЙ КОНТЕКСТ	52
Оксана Кікінежді МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ В ОНТОГЕНЕЗІ	58
Володимир Кравець ГЕНЕЗА ІДЕЙ СЕКСУАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ГУМАНІТАРНІЙ СПАДЩИНІ	71
Ольга Ніколаєнко ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ «КРАПЛЯ МОЛОКА» В НАДДНІПРЯНЩИНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.	82
Ярина Пузиренко ГЕНДЕРНА ЧУТЛИВІСТЬ ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ АГЕНТИВНО-ПРОФЕСІЙНОЇ НОМІНАЦІЇ ЖІНОК	89

УДК 159.9:305-057.875(477)

Оксана Кікінежді
(м. Тернопіль)

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ В ОНТОГЕНЕЗІ

У статті представлено методологію дослідження гендерної ідентифікації як соціально-психологічного феномену диференціації статі в онтогенезі. У висунутих вихідних положеннях у контексті гуманістичної, генетичної та когнітивної психології вибудовується авторська модель статеворольової ідентифікації особистості, обґрунтовуються питання генези гендерної ідентифікації у діалектичному взаємозв'язку із персоніфікованим образом Я як маскулінно-фемінного конструкту; визначається сутність психологічних механізмів та закономірностей функціонування статеворольової ідентифікації.

Ключові слова: *статеворольова ідентифікація, гендерна ідентичність, статева соціалізація особистості, гендерні орієнтації, маскулінно-фемінний-андрогінний конструкт, гендерний образ Я.*

Становлення особистості жінки та чоловіка зумовлено цілою низкою причин, серед яких кризовий розвиток сім'ї, асиметрія в соціально-економічних позиціях статей, стереотипізованість їх соціальних ролей тощо. Викликом часу є звернення науковців до антропологічної проблематики у педагогічній та віковій психології, зокрема гендерного виміру розвитку людини, який дає змогу виявляти соціально-психологічні механізми соціалізації та диференціації статей.

Стать як фундаментальна соціальна та біологічна категорія загострила проблему ідентифікації і отримала своє психологічне оформлення у гендерному підході до диференціації становлення свідомості та самосвідомості особистості. Вирішення центральної проблеми гендерної ідентифікації як методологічної позиції щодо співвідношення «біологічного-психологічного-соціального» визначає вибір напрямку дослідження психологічних механізмів

життєздійснення статей. У науковій традиції домінує різноплановість у визначенні методологічних підходів до ідентичності: від біологізаторського до соціологічно-феноменологічного.

Вивчення психології ідентифікації у проблемному просторі гендеру визначило звернення до праць, які розкривають понятійний апарат, історію, основні напрямки і методи вивчення гендерних відмінностей (С. Бем, В. Васютинський, О. Вейнінгер, В. Геодакян, Т. Говорун, І. Голод, В. Кравець, М. Мід, І. Кон, М. Петрушкевич, Т. Титаренко, Н. Хамітов та ін.). Останнім часом гендерна проблематика набула міждисциплінарного характеру, оскільки історично пов'язана з поступовим визнанням культурою, а потім і наукою, множинності індивідуальних відмінностей, які не вкладаються у звичні дихотомічні схеми [8, с. 49–57]. Досить показовим фактом евристичності гендерного підходу до створення наукою пояснювальних моделей поведінки і міжстатевих відносин є виокремлення в самостійну дисципліну гендерної антропології та гендерної психології.

Гендер як соціокультурна стать базується загалом на онтологічному припущенні, згідно з яким об'єкт аналізу вирізняється багаторівневістю значень та різноманітністю проявів, що стало визначальним в означенні методологічних підходів до дослідження феномену статевої ідентифікації.

Сучасна психологія акцентує увагу на розвитку індивіда в системі процесів самопобудови і самоздійснення, гармонізації його внутрішнього світу із зовнішнім в умовах соціокультурної різноманітності, що спричинено глобалізаційними тенденціями. На нашу думку, найвиразніше феномен гендерної ідентифікації репрезентується в межах гуманістичного та феноменологічного підходів, що дає змогу розкрити питання розвитку суб'єктності, самовираження, набуття «сутнісного Я» в суперечностях життя (Г. Балл, І. Бех, М. Боришевський, С. Максименко, А. Маслоу, В. Роменець, К. Роджерс, В. Татенко, Н. Чепелева). Попри очевидну «відкритість» прикладного аспекту проблеми гендерної ідентичності, вона має значний внутрішній пласт, оскільки охоплює чимало нез'ясованих психологічних механізмів особистісного розвитку людини.

Важливим теоретичним підґрунтям дослідження означеної проблеми є ідеї фемінології та гендерології, представлені в жіночих студіях (С. Павличко, О. Забужко, Н. Зборовська, О. Кісь,

Т. Марценюк, Л. Смоляр, Н. Чухим та ін.); свідомого і несвідомого в життєдіяльності людини, що продукується у певному етносоціальному оточенні, ментальної рефлексії статевої належності (С. Бовуар, К. Горні, К. Естес, А. Менегетті, К. Мілет, Н. Ходороу, Б. Фрідан), а також гуманістичної спадщини педагогічної думки (Г. Ващенко, А. Макаренко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.).

Сучасна методологія, як зазначає В. Рибалка, виконує такі основні функції як: соціокультурну, орієнтаційно-спрямовуючу, стимулюючу, організаційно-структурну, евристичну, прогностичну, проєктивну, інтерпретаційну, науково-дослідницьку [13, с. 2]. Завдяки диференціації та інтеграції наукового знання рівень методології найбільше наближається до специфіки дослідження та перетворення предмета конкретної науки. Така модель методологічного простору наукової психології дозволяє здійснити послідовне сходження від конкретного до абстрактного, тобто від онтопсихологічного до філософсько-психологічного рівня, і навпаки, – сходження від абстрактного до конкретного. Власне «метод виступає центральною ланкою всієї проблеми психології особистості, оскільки він є не лише засобом отримання наукових емпіричних фактів, а ще й являє собою засіб втілення наукового знання, спосіб його існування і зберігання» [10, с. 55]. Таке концептуальне розуміння методу дозволило нам побудувати логічну схему дослідження феномену гендерної ідентифікації як соціально-психологічного механізму диференціації статевої свідомості та самосвідомості особистості.

У обґрунтуванні дослідницького методу ми спирались на концепцію Е. Еріксона, в якій соціальна ідентичність розвивається в онтогенезі із поступової інтеграції всіх ідентифікацій. Ідентифікацію та ідентичність ми розглядаємо як органічно пов'язані психологічні явища, які знаходяться на різних рівнях становлення особистості і які можна описати як «процес-результат», «мінливість-стабільність», «неперервність-стійкість». Природно, що ці співвідношення не є жорстко зафіксованими дихотоміями, проте їх виділення важливе для виявлення складових гендерної ідентифікації [20].

Гене́за гендерної ідентичності досліджувалася залежно від соціальних джерел впливу в контексті процесу соціалізації-інтеріоризації та інтерналізації еталонів, символів, норм статево-

льової поведінки, поширених в етнокультурі, самовизначення та самопрезентації особистості у різних сферах людського буття. В основу концептуальної моделі нашого дослідження були покладені фундаментальні наукові положення про культурно-історичне засвоєння цінностей людського світу (Л. Виготський, С. Рубінштейн, Г. Костюк, О. Леонтьєв, П. Чамата), статеву ідентифікацію (І. Кон), генетико-моделюючий підхід (С. Максименко) та суб'єкт-суб'єктний принцип самоактивності (Г. Балл, М. Боришевський, Т. Говорун, В. Роменець, В. Татенко, Т. Титаренко та ін. учені).

Аналіз теоретичних підходів до проблеми гендерної ідентифікації дозволяє говорити про принципову можливість для побудови цілісної структурно-функціональної, динамічної моделі гендерної ідентичності особистості. Становлення структури гендерної ідентичності особистості зумовлене її віковою заданістю, яка відображає об'єктивне і забезпечує індивідуалізацію, перетворюючись у суб'єктивну інстанцію. Таким чином, гендерна ідентифікація як інтегративна інстанція психіки людини виявляється через оволодіння психічним потенціалом (життєвими домаганнями, цінностями та цілями), статеворольовою поведінкою, тілесністю і простором зовнішніх взаємодій (експансією). Як гендерний суб'єкт, особистість входить у суспільство і щохвилино там функціонує. Виокремлення системних елементів гендерної самоідентифікації зумовлене системним підходом, проте в його неklasичному варіанті, коли розгляд цілого відбувається через елементи і способи їх поєднання, але не визначається чіткою ієрархією елементів системи у взаємодії із зовнішнім середовищем [11]. На думку Р. Ангер, усвідомлення людиною своєї належності до відповідних соціальних ролей зумовлює відповідні особистісні очікування, нормативи та вимоги статеворольової поведінки [21, с. 76].

Синергійний підхід реалізує міждисциплінарний напрямок наукового пошуку, зумовлюючи розробку проблем ідентичності не лише в еволюційному, а й у більш широкому контексті: від соціокультурних установок особистості до пошуку смислів буття. Особистість вивчається в контексті різноманітних відносин із буттєвими просторами: простір діяльності, соціальний простір, феноменологічний простір і простір організму, які впливають на розвиток особистості і відображаються в системі уявлень особистості про себе й оточуючу дійсність. Зріла особистість регулює свої відносини зі світом, при цьому орієнтується на їх доцільність у систе-

мі соціальних досягнень, виконання статевих ролей, особистісних сенсів егалітарного чи традиційного характерів.

У цьому ракурсі значний інтерес для нашого дослідження представляє кратологічна теорія В. Васютинського, владно-підвладний зміст соціалізаційних впливів матері, батька та інших членів сім'ї, інтеракційно-кратологічний зміст маскулінності-фемінності. Як підкреслює вчений, «однозначна полярна вираженість статеворольових рис (маскулінність, фемінність) означає істотну особистісну та інтеракційну обмеженість особи і трапляється радше як виняток. Натомість здебільшого має місце більш чи менш виражена андрогінність. Аналіз маскулінно-фемінних співвідношень в особистісному розвитку крізь призму кратологічних дискурсів дає підстави пов'язати формування фемінності з розгортанням дискурсивних характеристик первинного узалежнення, маскулінності – упорядкування, а андрогінності – вторинного узалежнення. Відтак андрогінність як симптомокомплекс статеворольових характеристик знаменує досягнення певної особистісної зрілості й завершеності не тільки в сексуально-статевій, а й загалом інтеракційній сфері людського буття» [3, с. 315].

Досліджуючи функціонування самосвідомості як внутрішньої детермінанти саморозвитку особистості, М. Боришевський наголошує, що «Я-концепція виступає своєрідним еталоном, згідно якого індивід фіксує процес свого особистісного розвитку як зростання у різних аспектах життєдіяльності: взаєминах з іншими (передусім «значущими іншими»), професійній діяльності, прецизюванні (уточненні), бачення себе в системі провідних життєсенсових (або смисложиттєвих) цінностей» [2, с. 8]. Водночас гендерна ідентичність як психолого-феноменологічний комплекс охоплює розмаїтість проявів статеворольової поведінки, ціннісних виборів, сталих преференцій чоловічого та жіночого світу і представлена специфічними знаковими системами – конструктами фемінності, маскулінності та андрогінності, вибір яких зумовлений традиційними та егалітарними гендерними орієнтаціями. На думку Т. Титаренко, «... особистість стає соціокультурною реальністю, коли осмислює себе і своє життя в певних дискурсах. ...Дискурс – це форма об'єктивації змісту свідомості, що вербально артикулюється. ...Людина як носій дискурсу занурена в дискурсне середовище, яке і є тим єдиним світом, у якому вона існує. Соціосемантичні особливості взаємодії особистості і світу на кожному етапі поста-

новки нових життєвих завдань накладають відчутний відбиток на бачення майбутнього. Комунікативна реальність осмислюється як інтерактивна, мова стає знаково-символічним засобом самоконституювання» [19, с. 46–47].

Гендерна ідентичність як наративна конфігурація, завдяки якій різні життєві події й епізоди (гендерні ситуації) структуруються в одне ціле, є об'єктивацією особистісних смислових конструктів, які складають, в свою чергу, індивідуальну суб'єктну реальність (Н. Чепелєва).

У контексті нашого дослідження важливим є розгляд гендерної ідентифікації як інтеграційного динамічного утворення, яке проявляється у формуванні суб'єктної позиції індивіда щодо своєї приналежності до певної статевої групи та самоорганізації статево-рольової поведінки, взаємин з іншою статтю, яке розвивається в процесі первинної та вторинної соціалізації. Принципи діалектики й культурно-історичного компаративізму стали тим підґрунтям, «сутнісними детермінантами», які дозволили виокремити власне психологічний зміст у проблемі психологічної диференціації статей, отримати науково обґрунтовані дані щодо звернення уваги психологів і педагогів до процесів і результатів засвоєння дитиною традиційних і егалітарних статевоїх ролей, а також розуміти власні гендерні орієнтації і те, як вони відображаються на соціалізації дитини. Зокрема, у гендерному вимірі це можуть бути конструкти фемінності-маскулінності-андрогінності, що дає змогу розкрити закономірності виникнення і становлення явища в онтогенезі, оскільки передбачає активне моделювання і відтворення в особливих умовах тих чи інших емпіричних форм психіки, що може застосовуватися для обґрунтування рівневої структури гендерної ідентичності [10].

Стрижнем нового методологічного підходу у національній психології є ідея суб'єктності людини, з якою пов'язана самодетермінація її буття в світі, авторська позиція щодо подій життя, «внутрішні ресурси сутнісного самоствердження» (В. Татенко), що дає змогу привернути увагу вчених до проблеми самовизначення індивіда у сфері традиційної та егалітарної культур. Із позиції суб'єктно-вчинкового підходу ідентичність виступає індикатором тривалості і неперервності свідомості, конгруентності життєвих цілей та смислів із повсякденними діями та вчинками. Вчинок, за В. Роменцем – «живий осередок», спосіб особистісного існуван-

ня в світі, який, на думку вченого, слід розглядати як всезагальний філософський принцип, який допомагає тлумачити природу людини і світу в їхніх пізнавальному та практичному відношенні [14, с. 12]. У цьому смислі конструювання гендерної ідентичності особистості – це завжди реалізація внутрішніх помислів і смислових цінностей особистості, всієї Я-концепції, яка забезпечується і спрямовується прагненням до досягнення внутрішнього узгодження, самоактуалізації і зовнішнього підтвердження як смислових механізмів особистості.

Гендерний дискурс у когнітивній парадигмі є новим напрямком у змісті гуманітарного знання, який сприяє розширенню культуротворчого ментального простору всіх учасників педагогічної взаємодії. Когнітивний підхід у застосуванні навчально-виховних технологій передбачає організацію розгорнутого діалогічного спілкування з метою встановлення базового ціннісно-смислового консенсусу; активізацію «Я-висловлювань» в реалізації права на відстоювання власної думки; стимулювання дослідницького ставлення до проблеми, критичності мислення; рефлексію позицій партнерів по діалогу як прояв «ми-переживання», рівноправності та взаємного визнання «суб'єктів звертання», «співчутливого розуміння» тощо. Таким чином, становлення ідентичності є багатовимірним процесом людського розвитку [5].

Акцентування функціонально-онтологічного статусу суб'єктності та запровадження загальнометодологічного принципу її дослідження не лише окреслює перспективний шлях вивчення найістотніших феноменів – суб'єктивного, особистісного і суб'єктного людського буття, а й дає змогу пов'язати їх із якісно своєрідними способами саморегуляції людиною зовнішніх і внутрішніх умов своєї активності; системною скоординованістю всіх її психічних процесів, станів і властивостей відповідно до об'єктивних та суб'єктивних умов діяльності й спілкування; духовно-творчим модусом саморозвитку і самовираження тощо. Це положення суб'єктно-генетичної концепції В. Татенка, на нашу думку, перетинається з ідеєю Г. Костюка про внутрішні суперечності як «джерело саморуху особистості» [9, с. 115], розкриття психологічного змісту яких дає змогу зрозуміти її психічний розвиток як «спонтанний, внутрішньо необхідний рух» [9, с. 146–147].

Особистість, оволодіваючи зовнішніми об'єктивними просторами особистісної буттєвості (організм, події середовища, діяль-

ність), індивід ототожнює інтеріоризовані об'єкти зі сформованими у нього «планами і структурами поведінки», «образом світу», «мотиваційно-потребнісною сферою». Захоплюючи смислове поле, що репрезентується як конативний, когнітивний і афективний компоненти, особистість наповнює інтеріоризований об'єкт глибинними сенсами, висхідними до ядра особистості, її екзистенційних цінностей і сенсу життя. Коли процес ідентифікації, в тому числі і гендерної, стає завершеним, особистість перетворює і підтверджує свою ідентичність у поведінці, у конкретному вчинку, в життєвому просторі, діяльності тощо. Тобто ідентифікація є тим «особистісним фільтром», тією ядерною підставою Self, яка визначає процес ототожнення особистості з об'єктами, подіями, групами і явищами об'єктивного світу, забезпечує їхню інтеріоризацію, наповнює новим особистісним змістом і смислом, створює умови для експансії і утвердження ідентичності особистості в зовнішньому просторі.

Посилаючись на наукові розробки проблеми формування статевої свідомості, здійснені вітчизняними вченими у теоретичних та експериментальних підходах до проблеми гендерної ідентифікації, ми виходимо з положення про соціально-культурне наслідування статевих стереотипів, нормативних очікувань статевої поведінки, засвоєння індивідом сімейних та публічних ролей. Таким чином, в інтерпретації процесу гендерної ідентифікації особистості ми виходимо зі специфіки структури самосвідомості, сутності соціально-психологічних механізмів розвитку образу «Я» [7, с. 64–74].

Категорія гендеру розглядалась нами в контексті психологічних концепцій С. Бем, крізь призму теорій гендерних схем і лінз, а саме поляризації, андроцентризму та біологічного есенціалізму, у феномені яких простежується певна аналогія з висновками Л. Виготського про «знакове опосередкування» психіки, коли культурний знак стає засобом організації суб'єктної поведінки особистості у період її дорослішання. Соціалізація забезпечує входження дитини в гендерну культуру суспільства і є найважливішим фактором, що визначає конструювання її гендерної ідентичності, суб'єктну активність у процесі самотворення гендерного «Я» відповідно до віку, зони найближчого розвитку та провідного виду діяльності, новоутворень в психічному розвитку. Соціально-конструктивний підхід набув в нашому дослідженні статусу провідного у виявлен-

ні соціально-педагогічних чинників гендерної ідентифікації особистості, що дає змогу визначити сутнісні детермінанти набуття індивідом гендерної ідентичності – статевотипізованої чи андрогінної, яка змодельована і продовжує моделюватися під впливом соціуму у представників обох статей.

Процес онтогенезу гендерної ідентичності ми розуміємо як інтеграцію та диференціацію різних статевоїрольових ідентифікацій на різних вікових етапах розвитку. Феномен гендерної ідентифікації включає в себе широкий спектр соціально-психологічних реалій. Це і система етнокультурних статевоїрольових приписів та стереотипів найближчого соціального оточення, і сімейні рольові моделі для наслідування, очікувані суспільством статевоповідні особливості поведінки і діяльності чоловіків та жінок. І нарешті – це дистанція між цінностями реального та ідеального «Я».

«Образ Я» у сфері гендерної самосвідомості людини відіграє особливу роль: у ньому в інтегрованій формі відрефлексовуються судження людини про свою сутність, про себе як суб'єкта, носія гендерних цінностей та їх реалізацію у конкретних вчинках, в усій життєдіяльності. «Я-концепцію» ми розглядаємо як універсальне відображення індивідом своїх особливостей, властивостей, здатностей та проєкції орієнтованих на побудову життєвих цілей, на бачення свого місця й призначення серед інших людей.

Отже, гендерна ідентичність особистості – це усвідомлення (когнітивний компонент), ставлення (афективний компонент) і реалізація (поведінковий компонент) індивідом себе у різних сферах життєдіяльності. Творення гендеру на соціокультурному та індивідуально-особистісному рівнях опосередковує характер інтеракцій між людиною і середовищем у напрямку засвоєння традиційних чи егалітарних цінностей. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія розглядається як розгортання діалогічного спілкування за позиції рівноправності людей, яку опосередковує статевоїрольовий компонент як чинник порушення паритетності статей. Маніпуляційний стиль відносин, відображення особистістю своїх фемінно-маскулінних властивостей як наслідку традиційної гендерної соціалізації обмежує особистість, «стає засадою її соціальної природи» (В. Роменець).

Психологічна модель демонструє такі принципи конструювання гендерної ідентичності: взаємозв'язок та взаємозумовленість соціальних та психологічних процесів на суспільному та індивідуальному рівнях статевоїрольового самовизначення; диференціацію

поведінки за ознакою статі; асиметричність; полярність-протиставлення; ієрархічність; андро-феміноцентризм або егалітарність, сексизм як упереджене та стереотипізоване ставлення; відкриту та «приховану» дискримінацію, гендерну стереотипізацію тощо.

Основні лінії нашого підходу витримані в ракурсі ідей гуманістичної, генетичної та когнітивної психології, культурно-історичної концепції Л. Виготського та теорії соціального конструювання гендеру, за якими постулюється наступне:

– статево-рольова ідентифікація є показником особистісної зрілості, змістовою характеристикою розгортання гендерного Я в людському бутті. Особистісний розвиток індивіда у період дорослішання передбачає соціалізацію (залучення до існуючих в даній культурі цінностей), індивідуалізацію (критичне осмислення наявних цінностей, рух від цінностей наслідуваних, запозичених до індивідуалізованих, формування власної ієрархії цінностей) та універсалізацію (вихід за межі цінностей даної культури, наближення до загальнолюдських цінностей);

– явище гендерної ідентифікації як універсальний механізм інтеграції та диференціації багатоманітних ідентифікацій в онтогенезі розвитку особистості виступає як ціннісно-смісловне ототожнення себе з представниками певної статі, характерними для них способами поведінки та виконанням соціальних ролей, що включає в себе широкий спектр соціально-психологічних реалій: систему етнокультурних статево-рольових приписів, сімейно-рольових взірців, суб'єктне прийняття основних меседжів ЗМІ, сприйняття власного досвіду взаємин статей та життя в статі, осмислене завоювання особистістю викликів сьогодення.

Окреслення перспектив дослідження механізмів соціального пізнання на основі категорії гендеру дає змогу визначити сутнісні детермінанти набуття індивідом гендерної ідентичності – статево-типізованої чи егалітарної, яка змодельована і продовжує моделюватися під впливом соціуму у обох статей, відповідно до традиційної та альтернативної їй – егалітарної соціалізації як найбільш прогресивної та продуктивної демократичної моделі суспільства – спільноти рівноправних індивідуальностей. В основу егалітарної моделі статевої соціалізації нами покладені провідні ідеї гуманістичної психології та педагогіки, принципи гендерного підходу як базового особистісно-егалітарного в особистісному розвитку та подальшій самореалізації внутрішнього потенціалу індивідуаль-

ності, формування гендерної чуйності в різноманітності взаємодій між статями, а саме принципи саморозвитку, культуродоцільності, діалогічного стилю спілкування, опосередкованого втручання, аксіологічності, комплексності, цілісності тощо.

Література:

1. Бем С. Линзы гендера: Трансформация взглядов на проблему неравенства полов / С. Бем. – М. : «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. – 336 с.

2. Боришевський М. Дорога до себе: від основ суб'єктності до вершин духовності : монографія / М. Боришевський. – К. : Академвидав, 2010. – 416 с.

3. Васютинський В. Інтеракційна психологія влади : монографія / В. Васютинський. – К. : КСУ, 2005. – 492 с.

4. Выготский Л. С. Собрание починений: в 6 томах / Л. С. Выготский ; под ред. А. Р. Лурия, М. Г. Ярошевского. – М. : Педагогика, 1982. – Т. 1. – 488 с.

5. Говорун Т. В. Гендерна психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 308 с.

6. Інтегративно-особистісний підхід у психологічній науці та практиці : монографія / Г. О. Балл, О. В. Губенко, О. В. Завгородня та ін. ; за ред. Г. О. Балла. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. – 206 с.

7. Кікінежді О. М. Гендерна ідентичність в онтогенезі особистості : монографія / О. М. Кікінежді. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. – 400 с.

8. Кон И. С. Психология половых различий / И. С. Кон // Вопросы психологии. – 1981. – № 2. – С. 49–57.

9. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк. – К. : Радянська школа, 1989. – 608 с.

10. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості / С. Д. Максименко. – К. : Вид-во ТОВ «КММ», 2006. – 240 с.

11. Образ, тіло, порядок. Гендерні дослідження в міждисциплінарному спектрі. Антологія / за ред. К. Міщенко, С. Штретлінг. – К. : Медуза, 2014. – 232 с.

12. Петрушкевич М. С. Основи гендеру : навч.-метод. посіб. / М. С. Петрушкевич. – Острог : Вид-во НаУОА, 2008. – 88 с.

13. Рибалка В. В. Методологічні питання наукової психології (Досвід особистісно центрованої систематизації категоріально-понятійного апарату) : навч.-метод. посіб. / В. В. Рибалка. – К. : Ніка-Центр, 2003. – 204 с.

14. Роменець В. А. Вчинок і постання канонічної психології / В. А. Роменець // Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії / за заг. ред. В. О. Татенка. – К. : Либідь, 2006. – С. 11–37.

15. Соціально-психологічні чинники розуміння та інтерпретації особистого досвіду : монографія / за редакцією Н. В. Чепелевої. – К. : Педагогічна думка. – 2008. – 256 с.

16. Татенко В. А. Психологія в суб'єктному измерении : монографія / В. А. Татенко. – К. : Просвіта, 1996. – 402 с.

17. Хамитов Н. Пределы мужского и женского: введение в метаантропологию : курс лекций для высших учебных заведений / Н. Хамитов. – К. : Наукова Думка, 1997. – 171 с.

18. Чухим Н. Гендер та гендерні дослідження в ХХ ст. / Н. Чухим // «Гендерні студії». Спец. випуск незалежного культурологічного часопису «І». – Львів, 2000. – №17. – С. 22–29.

19. Як будувати власне майбутнє: життєві завдання особистості : наук. монографія / [Т. М. Титаренко, О. Г. Злобіна, Л. А. Лепіхова та ін.] ; за наук. ред. Т. М. Титаренко. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. – 512 с.

20. Erikson Erich H. Childhood and Society / Erich H. Erikson. – New York, Norton, 1963. – 445 p.

21. Unger R. K. Imperfect reflections of reality: Psychology constructs gender / R. K. Unger // Making a difference: Psychology a. the construction of gender. – New Haven ; L. : Yale Univ. Press, 1990. – P. 65–101.

Oksana Kikinezhdі

METHODOLOGICAL FRAMEWORK OF STUDING GENDER IDENTIFICATION IN ONTOGENY

Analysis of the state of gender studies institutionalization as a new sphere of psychological knowledge has been presented in the anthropological paradigm; possibilities to use the category I-image in sex-role differentiation study are proved; psychological mechanisms of gender I personalization in the ontogenesis process, content, structure and self-identification criteria of representatives of different sexes in the egalitarian or traditional gender coordinates system are interpreted.

The category «gender» has been examined in the context of S. Bem's psychological conceptions, gender schemes and lenses theories, in particular polarization, androcentrism and biological essentialism, in which a certain analogy with L. Vygotsky's conclusions on mentality «sign mediation» can be observed, when a cultural sign becomes a means of individual's subjective behaviour in the period of his/her becoming an adult. Socialization assists child's entrance into the gender culture of society. Moreover,

socialization is the most important factor which defines construction of child's gender identity, subjective activity in the process of gender «I» self-formation in relation to the age, closest development zone and main kind of activity, new formations in the psychological development.

The author's model is based on understanding «gender identity» as a crucial personal formation in the structure of sex self-consciousness, which is manifested in different interactions and attitudes. Masculinity and femininity as individual's attributes are the basic categories in the analysis of sex-role «I» formation. In addition, gender orientations (traditional or egalitarian) are important indicators of individual's self-identification.

Key words: *sex-role identification, gender identity, individual's sex socialization, gender orientations, the construct of masculinity, femininity, and androgyny, gender image «I».*